

Ontgroening in het Waddengebied

Een onderzoek naar de leefbaarheid van Jongeren in het Waddengebied

Esra van der Zaag

S2407124

Bachelorthesis Sociale Geografie en Planologie

Begeleider: Richard Rijnks

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Samenvatting

Ontgroening is een actueel fenomeen op de Waddeneilanden. Cijfers van het CBS bevestigen dit (2014) en laten zien dat het aantal jongeren zelfs in alle gemeenten van het Waddengebied is afgenomen. Als jongeren ervaren dat de leefbaarheid vermindert, bijvoorbeeld door het verdwijnen van voorzieningen, kan dit leiden tot ontgroening (Van der Werf, 2011). Vaak vertrekken jongeren naar stedelijke gebieden, waar wel genoeg aanbod is (Thissen et al., 2010). Het gevolg is dat deze ontgroening weer zorgt voor een afname in leefbaarheid (Van Dam et al., 2008).

Met dit onderzoek wordt getracht inzichtelijk te maken of en in welke mate leefbaarheid in het Waddengebied wordt beïnvloedt door ontgroening. Dit gebeurt aan de hand van de volgende hoofdvraag: *Wat is de kwaliteit van de leefomgeving voor jongeren die wonen in het Waddengebied?* Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden is gekozen voor een kwantitatieve onderzoeksmethode, namelijk die van een internetenquête. Er zijn acht Waddeneilanden gekozen, namelijk: Ameland, Terschelling, Vlieland, Borkum, Langeoog, Sylt, Fanø en Rømø, en acht gemeenten op het vasteland, namelijk: Delfzijl, Dongeradeel en Franekeradeel, Emden, Esens en Klanxbüll, Esbjerg en Tønder.

In deze thesis is onder andere onderzocht of jongeren tevreden zijn over de sociale en fysieke elementen van leefbaarheid die aanwezig zijn in het Waddengebied. Uit de resultaten bleek dat jongeren en niet-jongeren de kwaliteit van de sociale leefomgeving niet anders beoordelen. Jongeren beoordelen daarentegen wel bepaalde aspecten van de fysieke leefomgeving negatiever dan niet-jongeren, zoals de aantrekkelijkheid van ontmoetingsplaatsen. Daarnaast zijn jongeren minder positief over de aantrekkelijkheid van de eigen woning en het reisgemak kust – eiland. Verder bleek dat jongeren uit de drie landen in het Waddengebied (Denemarken, Duitsland en Nederland) niet anders denken over de leefbaarheid in het Waddengebied. Tot slot bleek uit de resultaten dat jongeren met verschillende opleidingsniveaus leefbaarheid in het Waddengebied niet anders beoordelen.

Uit dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat er geen duidelijk verschil bestaat tussen de beoordeling van leefbaarheid door jongeren en niet-jongeren. Daarom wordt in dit onderzoek aangenomen dat ontgroening de kwaliteit van de leefomgeving niet verslechtert. Ondanks deze conclusie kan dit onderzoek geen volledig betrouwbare uitspraken doen vanwege een lage respons en is er meer onderzoek nodig om de conclusies van dit onderzoek robuust te maken.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1. Aanleiding	4
1.2. Probleemstelling	5
1.3. Opbouw thesis	5
2. Het effect van ontgroening op de leefbaarheid van jongeren in het Waddengebied	6
2.1. Het aandeel jongeren in het Waddengebied	6
2.1.1 Jongeren	6
2.1.2 Het Waddengebied	7
2.1.3 Ontgroening in het Waddengebied	8
2.2. Leefbaarheid en de sociale en fysieke omgeving	9
2.3. Ontgroening en leefbaarheid	9
2.4. Leefbaarheid en het opleidingsniveau	10
2.5. Het conceptueel model	11
3. Methodologie	11
3.1. Methode	11
3.2. Dataverzameling	12
3.3. Data-analyse	12
3.4. Ethische vraagstukken	13
4. Resultaten	14
4.1. Leeftijdsverschillen	14
4.2. De sociale omgeving	14
4.3. De fysieke omgeving	15
4.3.1 De eigen woning	16
4.3.2 Ontmoetingsplaatsen	17
4.3.3 Reisgemak kust – eiland	18
4.4. Opleidingsniveau	18
4.5. Verschil tussen de landen in het Waddengebied	19
5. Conclusie	21
5.1. Conclusie	21
5.2. Aanbevelingen	22
6. Literatuurlijst	23
7. Bijlagen	26
Bijlage 1: Reflectie	26
Bijlage 2: Enquête	27
Bijlage 3: Bonferroni tabel	41

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Uit eigen ervaring weet ik dat sommige jongeren zich door een beperkt aanbod van voorzieningen gedwongen voelen om naar het vasteland te trekken. Veel jongeren die wonen op de Waddeneilanden maken waarschijnlijk een zelfde soort situatie mee. Een voorbeeld hiervan is de afwezigheid van bepaalde opleidingsniveaus. Op Schiermonnikoog bevindt zich bijvoorbeeld alleen een vmbo school, waardoor jongeren die een hogere opleiding willen volgen gedwongen zijn om naar het vasteland te trekken. Deze situaties kunnen verergeren door demografische veranderingen. Zo vermeldt Partoer (2013), dat vermeldt dat het aandeel 0 – 24 jarigen op de Nederlandse Waddeneilanden in de periode 2000 – 2012 gedaald is en dat het aandeel 65-plussers juist is toegenomen (Partoer, 2013). Dit betekent dat het Waddengebied vergrijsd, er is namelijk een toename van het aandeel ouderen. *“Als de gemeente vindt dat de jongeren moeten blijven dan zullen ze wat moeten doen. Als het zo blijft dan vergrijsd Terschelling enorm. Dan heb je 's zomers een zootje jeugd dat hier komt om te werken en dat gaat dan weer weg. Dan wordt het een soort Benidorm ofzo.”* (respondent, Partoer 2014, p.23).

Het fenomeen vergrijzing overschaduwde echter een heel ander, slechts ten dele gerelateerd probleem namelijk ontgroening. De gemeenten in het Waddengebied zien het aantal jongeren in hun gemeenten slinken. Cijfers van het CBS (2014) bevestigen dit (tabel 1). Door het vertrek van jongeren en de ontgroening kunnen er problemen ontstaan in het Waddengebied. Bij een afname van de bevolking, kan het namelijk zijn dat in deze gebieden de basisvoorzieningen verdwijnen (Figuur 1) (Trell et al., 2012; Haartsen & Venhorst, 2010). Met ontgroening wordt de afname van het aantal jongeren bedoeld. Als er wordt geëxtrapoleerd, kan er worden aangenomen dat ontgroening leidt tot een afname van het aantal voorzieningen voor jongeren. Er kan een afname in school- en recreatiemogelijkheden ontstaan waardoor het leven en de toekomst van jongeren in het Waddengebied wordt beïnvloedt (Trell et al., 2012). Thissen et al. (2010) vermelden daarnaast dat de toegang tot de arbeidsmarkt een belangrijke rol speelt in de keuze om in een gebied te blijven of niet. Als er beperkte mogelijkheden voor werk zijn dan zullen, voornamelijk hoogopgeleide, jongeren vertrekken. In een ander onderzoek van Partoer over de jongvolwassenen van de Friese Waddeneilanden verwoordt een respondent van Vlieland precies de reden waarom hoogopgeleide jongeren vertrekken: *“Je hebt hier vrijwel geen kansen op werk! Stel je hebt een hbo-opleiding...: je kan er hier niks mee! Ook voor jezelf beginnen kan niet uit. Als je als jongere carrière wilt maken zit je hier niet goed!”* (respondent, Partoer 2014, pp. 11). Opleidingsniveau speelt daarom een belangrijke rol in de keuze om te blijven in een gebied of niet.

Echter niet alleen het aantal voorzieningen zal afnemen, ook het aantal leeftijdsgenoten zal kleiner worden en daardoor de sociale netwerken beïnvloeden. Voor de jongeren die achterblijven in het Waddengebied kan dit zelfs leiden tot sociaal isolement (Bjarnason & Thorlindsson, 2006).

bevolkingskrimp → minder draagvlak voor voorzieningen → bevolking volgt voorzieningen → krimp → minder voorzieningen

Figuur 1: relatie tussen krimp en voorzieningen.

Bron: Atlas voor gemeenten RTA

1.2. Probleemstelling

Doordat het aantal jongeren in het Waddengebied afneemt, kan het zijn dat het aantal voorzieningen en sociale contacten voor jongeren afneemt. Het gevolg kan zijn dat het Waddengebied niet meer voldoet aan de wensen en behoeften van de jongeren en dat jongeren daardoor het Waddengebied niet meer zien als een geschikte locatie om te wonen. Met dit onderzoek wordt getracht inzichtelijk te maken of de leefbaarheid van het Waddengebied nog voldoet aan de wensen van jongeren. Dit gebeurt aan de hand van de volgende onderzoeksvraag:

'Wat is de kwaliteit van de leefomgeving voor jongeren die wonen in het Waddengebied?'

Om een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag is een case study uitgevoerd in het Waddengebied. Het onderzoek richt zich op de volgende plaatsen die uit het gebied zijn gekozen: Ameland, Terschelling, Vlieland, Delfzijl, Dongeradeel en Franekeradeel; Borkum, Langeoog, Sylt, Emden, Esens en Klanxbüll; Fanø, Rømø, Esbjerg en Tønder. De keuze voor deze gemeenten wordt toegelicht in de methodologie.

In de rest van deze thesis wordt aandacht besteed aan de volgende vraag:

'Zijn jongeren tevreden over de sociale en fysieke elementen van leefbaarheid die aanwezig zijn in het Waddengebied?'

'Brengt het onderwijsniveau verschil teweeg in de meningen van jongeren over de kwaliteit van de leefbaarheid?'

'Beoordelen de jongeren in de verschillende landen in het Waddengebied de leefbaarheid in dit gebied ook anders?'

Het doel van dit onderzoek is om een aanvulling te geven op de bestaande literatuur over leefbaarheid van jongeren. Voorgaand onderzoek heeft zich vooral gericht op krimp in plattlandsgebieden en wat hiervan het effect is op jongeren. Het Waddengebied had tussen 2002 en 2013 een gemiddelde bevolkingsgroei die negatief was voor alle vastelandsgemeentes en Waddeneilanden in het Waddengebied (Sijtsma et al., 2014) en ervaart zodoende ook krimp. Daarnaast is de geografische ligging van de Waddeneilanden interessant. Er is geen of weinig ruimte voor substitutie voor jongeren. Het is niet makkelijk om naar een gemeente verderop te gaan voor sociale functies of voorzieningen. De bevolkingsafname, een relatief geïsoleerde gemeenschap en het effect op jongeren maken het Waddengebied zo interessant voor onderzoek.

1.3. Opbouw thesis

Deze thesis wordt vervolgd met een overzicht van de voor de hoofdvraag relevante theorieën en concepten in een theoretisch kader (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt er in hoofdstuk 3 een beschrijving gegeven van de gebruikte methodologie en zullen in hoofdstuk 4 de resultaten van het onderzoek worden besproken. In hoofdstuk 5 worden conclusies getrokken uit de onderzoeksresultaten en worden deze conclusies bediscussieerd. Uit deze conclusies worden vervolgens aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek. Tot slot wordt dit verslag afgesloten met de literatuurlijst en enkele bijlagen.

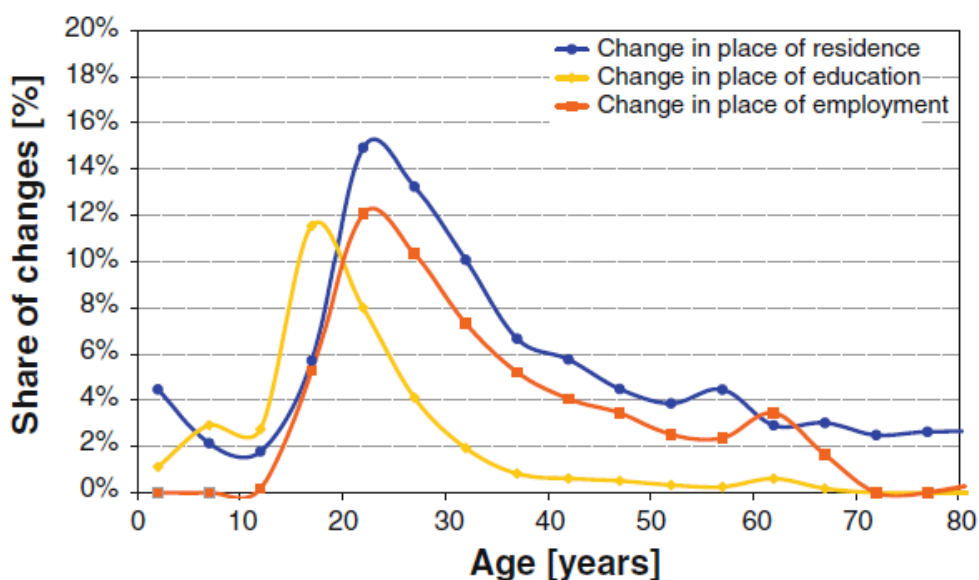
2. Het effect van ontgroening op de leefbaarheid van jongeren in het Waddengebied

Om jongeren in het Waddengebied aan het begrip leefbaarheid te koppelen, wordt eerst afzonderlijk gekeken naar de begrippen jongeren en het Waddengebied. Vervolgens wordt de koppeling tussen deze twee begrippen gemaakt en onderbouwd met wetenschappelijke bronnen. Hierna worden de twee verschillende componenten waaruit leefbaarheid bestaat uitgelegd en wordt bediscussieerd waarom deze componenten allebei van belang zijn voor het begrip leefbaarheid. Leefbaarheid wordt daarna gekoppeld aan ontgroening. Tot slot wordt apart het verband tussen opleidingsniveau en leefbaarheid toegelicht.

2.1. Het aandeel jongeren in het Waddengebied

2.1.1. Jongeren

Het definiëren van jongeren is lastig en bevat meerdere definities. In het sociaal economische onderzoek van Partoer wordt met jongeren bedoeld het aandeel 0 – 24 jarigen (Partoer, 2013). Echter als het woord ‘jongere’ wordt opgezocht in het woordenboek van de Van Dale staat er als definitie: Persoon tussen ca. 16 – 30 jaar (De Boer & De Smit, 2003). Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013) heeft een nog bredere definitie van deze term en definieert een jongere als een persoon tot 35 jaar. In deze thesis zal een combinatie van deze drie definities worden gebruikt. Als we kijken naar de life course zie je dat mobiliteit begint te stijgen rond de 12 jaar. Daarom is als minimum leeftijd gekozen 12 jaar. Als maximum leeftijd is 35 jaar gekozen omdat dit net voor het punt is waar mobiliteit voor de rest van de life course redelijk stabiel blijft (Geist & McManus, 2008; Weeks, 2012) (Figuur 2). Dit besluit stond daarnaast in verband met het aantal respons dat is ontvangen op de enquêtes. Onder de 35 jaar zou er te weinig respons zijn geweest waardoor de steekproef te klein werd om conclusies aan te verbinden. Daarnaast zou de steekproef anders te klein zijn voor bepaalde toetsen, die vaak 25 of meer respondenten vereisen (McLafferty, 2010).

Figuur 2: Veranderingen in woonplaats, onderwijs en werk tijdens de life course

Bron: Beige & Axhausen, 2012.

2.1.3. Ontgroening in het Waddengebied

Het concept ontgroening wordt door verschillende auteurs en instanties anders uitgelegd. Sommigen zien het als een afname in het aandeel jongeren (Partoer, 2012) andere zoals Den Butter en Sleebos (2003) kijken naar de vruchtbaarheidsgraad. In deze thesis is gekozen voor de volgende definitie: een afname van het aantal kinderen en jongeren in de bevolking (Van Dam et al., 2013). Deze definitie is gekozen omdat je bij een afname van het aandeel jongeren niet weet of dit komt omdat het aantal jongeren afneemt of omdat het aantal niet-jongeren toeneemt. De vruchtbaarheidsgraad wordt niet gebruikt omdat de afname van jongeren door migratie ook belangrijk is in deze thesis.

De huidige relatie tussen het Waddengebied en jongeren is dat het aantal jongeren wonend op de Waddeneilanden afneemt (Sijtsma et al., 2014). Er vindt ontgroening plaats. Zo vermeldt Partoer (2013) dat het aandeel jongeren tussen de 0 en 24 jaar op alle Nederlandse eilanden in de periode 2000-2012 is gedaald. Cijfers van het CBS (2014) bevestigen dit, alleen is hier gekeken naar het aantal jongeren tussen 12 – 35 in het Waddengebied (tabel 1). Dit is gedaan omdat jongeren in deze thesis worden gedefinieerd als personen van 12 jaar t/m 35 jaar. Daarnaast hebben we ontgroening gedefinieerd als afname van het aantal jongeren en kinderen dus is hier ook gekozen voor aantal i.p.v. aandeel. Het Waddengebied is gekozen omdat we niet alleen de Waddeneilanden onderzoeken. Op de Duitse en Deense Waddeneilanden wonen relatief gezien minder jongeren dan op de Nederlandse Waddeneilanden. Maar ook op de Duitse Waddeneilanden is er in de afgelopen jaren een afname geconstateerd in het aandeel jongeren (Partoer, 2013). Het Deense eiland Rømø ervaart daarentegen wel een toename in het aandeel jongeren (Partoer, 2013), en is daardoor een uitzondering op de andere Waddeneilanden. Omdat in het Duitse en Deense Waddengebied relatief gezien minder jongeren wonen, bestaat de kans dat de kwaliteit van de leefomgeving van jongeren lager is dan in het Nederlandse Waddengebied.

Gemeenten	Procentuele verandering aantal jongeren 12 – 35 jaar van 2000 t/m 2012
Ameland	-21,0%
Het Bildt	-2,7%
Delfzijl	-21,9%
Den Helder	-17,2%
Dongeradeel	-12,2%
Eemsmond	-12,7%
Ferwerderadiel	-11,7%
Franekeradeel	-11,1%
Harlingen	-11,9%
Hollands Kroon	-8,8%
De Marne	-19,1%
Oldambt	-13,7%
Schiermonnikoog	-24,5%
Súdwest-Fryslân	-8,8%
Terschelling	-14,7%
Texel	-11,6%
Vlieland	-29,4%

Tabel 1: procentuele afname aantal jongeren.

Bron: Centraal Bureau voor Statistiek

2.2. Leefbaarheid en de sociale en fysieke omgeving

Leefbaarheid wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners voldoen (Van der Elst et al., 2006 in van der Werf, 2011). Leefbaarheid gaat niet alleen over de aanwezigheid van voorzieningen, leefbaarheid is subjectief en kan per persoon verschillen (Leidelmeier et al., 2008 in van der Werf, 2011). Leefbaarheid hangt dus af van de waarde die een persoon toekent aan de aanwezige of afwezige factoren (Boer et al., 1992).

De sociale omgeving, die bestaat uit de sociale interactie en sociale bindingen (Sikma, 2011), is in belangrijke mate bepalend voor de beleving van de woonsituatie (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003). De beleving van de woonsituatie door de aanwezigheid van sociale relaties is voor leefbaarheid van groot belang, bijvoorbeeld door middel van een hechte gemeenschap (Hospers & Reverda, 2015). Het gaat bij leefbaarheid namelijk niet alleen om de aanwezigheid van voorzieningen of de afstand naar voorzieningen maar ook om het gevoel van verbondenheid met een plaats. Deze verbondenheid wordt gestimuleerd door de aanwezigheid van een netwerk van familie en vrienden (Van der Werf, 2011). Leefbaarheid heeft dus te maken met de kwaliteit van de leefomgeving én sociale factoren (Hospers & Reverda, 2015). Sommige onderzoekers beweren zelfs dat leefbaarheid slechts de sociale omgeving beslaat, een voorbeeld hiervan zijn Duyvendak en Veldboer(2000). Zij definiëren leefbaarheid als iets dat niet gaat om het gemiddeld inkomen, maar om binding aan de wijk, om welbevinden en sociale netwerken (2000 in Leidelmeijer & Van Kamp, 2003).

Omdat leefbaarheid in dit onderzoek bestaat uit zowel de sociale omgeving als de fysieke omgeving, de eigen woning en de openbare ruimte (Sikma, 2011), wordt de sociale omgeving als component van leefbaarheid gezien. De fysieke omgeving maakt sociale gebruikspatronen mogelijk (Sikma, 2011). Alle sociale activiteiten hebben namelijk een ruimtelijke locatie nodig (Massey, 1994). Zo ontmoet je op school bijvoorbeeld nieuwe mensen. Deze ontmoetingen leiden tot een netwerk van vrienden die bijdragen aan de sociale omgeving van leefbaarheid. Een fysieke omgeving hoeft daarentegen niet per se sociale contacten te creëren (Sikma, 2011). Iemand die naar de supermarkt gaat en niet interacteert met andere mensen in deze omgeving creëert geen sociale contacten. De fysieke omgeving dwingt dus geen sociale omgeving af. De 'mismatch' tussen de ruimtelijke vormgeving en sociale gebruikspatronen is vaak de oorzaak van leefbaarheidsproblemen. Daarom zijn zowel de fysieke als de sociale omgeving van belang voor de leefbaarheid (Leidelmeijer & Kamp, 2003; Shafer, 2000 in Sikma, 2011).

2.3. Ontgroening en leefbaarheid

Bevolkingskrimp, een afname in het aantal inwoners (Van Dam et al., 2008), kan een afname in het lokale voorzieningsniveau tot gevolg hebben. Deze afname van het voorzieningsniveau heeft een negatief effect op de leefbaarheid in het gebied. Echter een negatief effect op de leefbaarheid in het gebied kan vervolgens een afname van de aantrekkelijkheid van dorpen en buurten als woonomgeving veroorzaken, met als gevolg bevolkingskrimp (Van Dam et al., 2008). Omdat een afname in de bevolking leidt tot een afname in leefbaarheid kan er met behulp van extrapolarisatie aan worden genomen dat een afname van het aantal jongeren ook zorgt voor een afname in leefbaarheid. Maar ook een afname in leefbaarheid voor jongeren, zoals het sluiten van scholen,

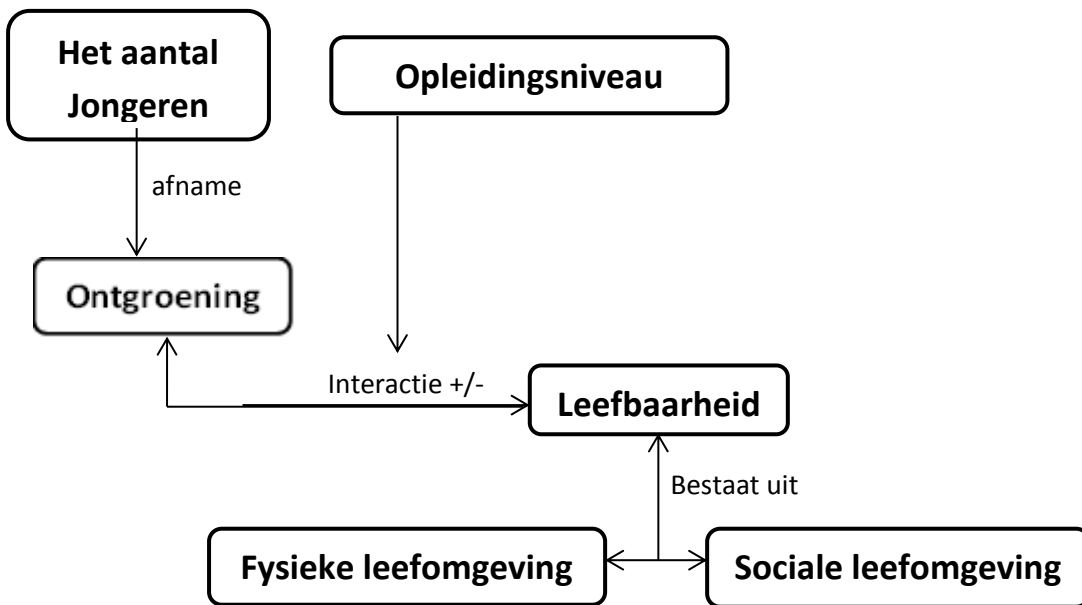
heeft effect op ontgroening (Thissen et al., 2010). Omdat het aantal jongeren afneemt en dus hun sociale netwerken en de voorzieningen voor jongeren, bestaat de kans dat jongeren de sociale en fysieke leefomgeving negatiever zullen beoordelen dan niet-jongeren.

2.4. Leefbaarheid en het opleidingsniveau

De persoonlijke context, waaronder sociaaleconomische status, opleidingsniveau, persoonlijkheid, kennis van de situatie in een gebied, enzovoort kunnen leiden tot verschillen in waardering van de omgevingsaspecten en tot verschillen in het belang dat aan deze aspecten wordt gehecht (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003). Men kan het opleidingsniveau zien als onderdeel van zo'n persoonlijke achtergrond, het gevolg hiervan is dat leefbaarheid verschillend kan worden beoordeeld op basis van het opleidingsniveau.

Het meest waarschijnlijk is dat hoog opgeleide jongeren het Waddengebied over het algemeen minder leefbaar vinden. Leefbaarheid kan worden gezien als perceived liveability, dus echt de waardering van een individu van zijn of haar omgeving, maar het kan ook worden gezien als the apparent liveability, de match tussen het gebied en de persoon (Van Dorst, 2005). Het kan zijn dat hoog opgeleide jongeren in het Waddengebied geen werk kunnen vinden, wat leidt tot een gebrek aan bepaalde fysieke omgevingselementen. Omdat leefbaarheid bestaat uit deze fysieke omgevingselementen bestaat de kans dat hoog opgeleide mensen het Waddengebied minder leefbaar vinden. Veel hoogopgeleide jongeren zullen dan ook uit het Waddengebied wegtrekken. Dit blijkt ook uit het roltrapmodel, waar aanstaande studenten worden aangetrokken door opleidingsmogelijkheden van de stad (Venhorst, 2012). Maar ook na de studie zullen stedelijke gebieden hoog opgeleide jongeren aantrekken omdat werknemers binnen dit gebied een zekere mate van opwaartse mobiliteit ervaren die sterker is dan in de omliggende regio's (Venhorst et al., 2011). Zo dient Groningen als 'opwerkfabriek' voor jongeren die uit alle uithoeken van Noord-Nederland komen (Latten, Das en Chkalova, 2008). Er bestaat dus een kans dat jongeren die hoger opgeleid zijn vertrekken uit het Waddengebied omdat zij hier een beperkt aanbod van opleidingsmogelijkheden en werk ervaren en daardoor minder tevreden zijn over de leefbaarheid in het Waddengebied.

2.5. Conceptueel model

Figuur 4: Conceptueel model

3. Methodologie

3.1 Methode

De hoofdvraag van dit onderzoek is gericht op de meningen van inwoners van het Waddengebied. Volgens McLafferty (2010) is het uitvoeren van een enquête een geschikte methode voor dataverzameling indien men op zoek is naar karakteristieken, gedragsuitingen en meningen van een grote groep mensen. Omdat daarnaast met enquêtes snel data kan worden verkregen en een groot gebied kan worden bereikt, is in dit onderzoek gekozen voor deze kwantitatieve onderzoeksmethode en niet voor kwalitatieve onderzoeksmethodes. Face-to-face en telefooninterviews zouden bijvoorbeeld te veel tijd hebben gekost.

De enquête bestaat uit meerdere onderdelen, waarvan één belangrijk voor dit onderzoek, namelijk: De kenmerken van de woonomgeving. De enquête wordt afgesloten met een kopje algemene vragen zoals leeftijd, opleiding etc. Deze algemene vragen zijn voor dit onderzoek van belang. Dit is omdat de doelgroep van dit onderzoek uit het aantal respondenten moet worden gefilterd.

Voor dit onderzoek was het niet van belang welke gemeenten werden gekozen en daarom is in overleg met de tien studenten besloten in welke gemeenten de enquête werd uitgezet. Uiteindelijk zijn zestien gebieden gekozen waarvan de helft Waddeneilanden zijn en de andere helft vastelandsgemeenten. De Waddeneilanden die in Nederland zijn gekozen zijn: Terschelling, Ameland en Vlieland; in Duitsland: Borkum, Langeoog en Sylt en in Denemarken: Rømø en Fanø. De vastelandsgemeenten die zijn gekozen zijn in Nederland: Dongeradeel, Franekeradeel en Delfzijl; in Duitsland: Emden, Esens en Klanxbüll en in Denemarken: Esberg en Tonder. Van Nederland en Duitsland zijn steeds drie Waddeneilanden en drie vasteland gemeenten gekozen omdat Duitsland en Nederland relatief veel Waddeneilanden hebben met een hoger aantal bewoners in vergelijking met Denemarken. Aangezien er drie Waddeneilanden van Nederland en Duitsland waren gekozen,

leek het geschikt om ook drie vastelandsgemeenten te kiezen van beide landen. De Deense Waddeneilanden Fanø en Rømø zijn gekozen omdat de rest van de Deense Waddeneilanden een kleine populatieomvang heeft, waardoor het krijgen van genoeg respons moeilijk wordt. De vastelandsgemeenten zijn gekozen omdat van een groot deel van deze gemeenten de boot vertrekt (Harlingen) en er ook een aantal gemeenten zijn waar het eiland verbonden is met een brug aan deze gemeenten (Rømø). Voor dit onderzoek waren Ameland (24,8%), Terschelling (29,6%) en Vlieland (26,7%) interessant omdat het aandeel jongeren daar hoger is dan op Schiermonnikoog (21,3%) en Texel (24,5%). Bij de Duitse Waddeneilanden zijn Borkum en Sylt gekozen omdat deze twee Waddeneilanden allebei een grote bevolkingsomvang hebben in vergelijking met de andere Duitse Waddeneilanden. Bovendien kan het zijn dat het verschil in de aanwezigheid van voorzieningen (bijv. scholen) nog effect heeft op leefbaarheid (Van Dam et al., 2008). Er kan namelijk een knelpunt ontstaan als voorzieningen waar inwoners behoefte aan hebben, niet of tegen (te) hoge kosten te bereiken zijn. Als dit gebeurt zal leefbaarheid in het gedrang komen als gevolg van het wegvallen van voorzieningen. Er bestaat een kans dat dit voorkomt op de Waddeneilanden omdat deze gebieden bestaan uit een relatief geïsoleerde gemeenschap waardoor voorzieningen in andere gemeenten moeilijker te bereiken zijn (Leidelmeijer et al., 2011). De Duitse Waddeneilanden zijn interessant omdat het verschil in voorzieningen al zichtbaar is in het aanbod van onderwijs. De leefbaarheid van Borkum (beroepsonderwijs), Sylt (middelbare school met gymnasium) en Langeoog (middelbare school zonder gymnasium) (Partoer, 2013) kan hierdoor verschillend worden beoordeeld.

3.2. Dataverzameling

Er is gebruik gemaakt van internet enquêtes. Het gebruik van internetenquêtes is voordelig omdat het geen of weinig kosten met zich mee brengt en hiermee een geografisch verspreide populatie kan worden bereikt (McLafferty, 2010). Het geeft namelijk de mogelijkheid om mensen te bereiken in het Nederlandse, Duitse én Deense Waddengebied in een kort tijdsbestek.

Om respondenten te werven, is er ten eerste een flyer ontworpen waar de link naar de digitale enquête opstond en deze flyer is zowel digitaal als op papier verspreid. Uiteindelijk zijn er 3000 flyers uitgeprint en verspreid over de gekozen Waddeneilanden en vastelandsgemeenten. De flyers zijn huis aan huis verspreid en daarnaast zijn er nog posters opgehangen in openbare ruimtes zoals supermarkten en bibliotheken. Ten tweede is social media gebruikt als effectieve tool om jongeren te bereiken. Ten derde hebben we geprobeerd om verschillende organisaties met de mail te bereiken zoals Hochschule Emden. Als laatste zijn er advertenties in meerdere kranten geplaatst zoals de Franeker Courant. Om tot een zo goed mogelijke steekproef te komen, hebben we gebruik gemaakt van verschillende media.

3.3 Data-analyse

De delen die gebruikt worden uit de dataset bestaan uit ordinale data en is vervolgens geïnterpreteerd als interval data. Er is voor de eerste twee deelvragen een One Way ANOVA toets uitgevoerd. Je kijkt bij deze toets of er verschil is tussen bepaalde variabelen op basis van een andere variabele. Leeftijd kan bijvoorbeeld een onderscheidende factor zijn hier en variabelen als sociale leefbaarheid en fysieke leefbaarheid de afhankelijke. Hierdoor valt goed het verschil op tussen de twee leeftijdsgroepen. In de laatste twee deelvragen zijn non-parametrische toetsen gekozen, namelijk de Kruskal-Wallis en de Mann-Whitney. Deze twee deelvragen richten zich namelijk alleen op jongeren en dit waren te weinig cases om een parametrische toets uit te voeren.

3.4 Ethische vraagstukken

De enquête begint met een korte uitleg over wat er in de enquête aan bod komt, hierdoor weten de respondenten wat er gaat komen. De respondenten geven toestemming door hun emailadres en postcode in te voeren. Achteraf gezien had dit misschien wat duidelijker gekund en had er misschien expliciet naar toestemming moeten worden gevraagd. Ook omdat je de enquête alleen kunt invullen als je je email doorgeeft.

Er is geen gebruik gemaakt van een introductiebrief. De flyer die is verspreid en de berichten die via de mail en Facebook zijn verstuurd dienden als een introductie. Wel wordt er in het begin van de enquête aangegeven hoelang de enquête ongeveer gaat duren zodat de respondent weet waar hij of zij aan toe is. Het invullen van de enquête gebeurt niet geheel anoniem, omdat er wordt gevraagd naar de postcode en het emailadres van de respondent. Echter, uit de resultaten vallen geen individuele respondenten af te leiden.

De betrouwbaarheid van deze thesis is niet erg hoog, doordat er uitspraken gedaan moeten worden over een populatie aan de hand van een kleine, wellicht niet representatieve, steekproef. Daarnaast komt het merendeel van de respondenten uit Nederland en slechts 5% uit Denemarken. Verder komt het merendeel van de respondenten uit de vastelandsgemeenten, waardoor de bewoners van de Waddeneilanden dus niet goed vertegenwoordigd zijn. Tot slot is het aantal jongeren tussen de 12 en 18 jaar niet goed vertegenwoordigd.

De flyers zijn in brievenbussen gegooid waardoor de mensen worden geattendeerd op de enquête maar in geen enkel geval worden gedwongen tot deelname aan het onderzoek. Het is dus geheel vrijwillig of mensen de enquête willen invullen of dat zij de flyer weggooien. Dit gaat ook op voor de berichten die via de mail zijn verstuurd en de berichten die zijn verspreid over Facebook. De link van de enquête is verspreid en hierbij is uitleg gegeven over het onderzoek. Echter de keuze blijft voor de mensen vrij of ze de enquête willen invullen of niet.

Aan het einde van de enquête geven we de respondent de mogelijkheid om zijn of haar emailadres achter te laten indien de respondent een link wil ontvangen met de resultaten van de vragenlijst. De data wordt één jaar opgeslagen en kan nog gebruikt worden door het Walter project, echter dit staat nergens in de online enquête. Ook wordt het niet duidelijk wat er precies met de emailadressen gebeurt. Dit had in de enquête moeten staan ter informatie aan de respondenten.

4. Resultaten

Het totaal aantal reacties op de enquête was 132. Hiervan zijn 41 cases verwijderd omdat deze enquêtes niet compleet waren ingevuld. Een aantal respondenten hadden bijv. wel alle vragen over de leefbaarheid beantwoord maar de algemene vragen niet. Omdat leeftijd van belang is in dit onderzoek en ik jongeren met niet-jongeren ga vergelijken kan ik deze data zonder leeftijd niet gebruiken. Het totaal aantal cases na verwijdering was 91. Vervolgens zijn er nog 9 cases verwijderd omdat deze waren ingevuld als test. Van deze respondenten is 47,6% man en 52,4% vrouw. Verder is 35,4% 35 jaar en jonger en is 64,6% ouder dan 35. Dit komt redelijk overeen met het gemiddelde van het Waddengebied, namelijk 38,5% is 35 jaar en jonger en 61,5% is 36 jaar en ouder (CBS, 2014). Het grootste deel van de respondenten komt uit Nederland (74,4%) en daarna volgt Duitsland met 20,7%. Erg weinig respondenten kwamen uit Denemarken, namelijk maar 5%.

4.1. Leeftijdsverschillen

Leefbaarheid verwijst naar de leefomstandigheden van een plaats en weerspiegelt de perceptie van mensen of een plaats geschikt is om in te leven of niet. Pacione (1990) beweert dat leefbaarheid afhangt van de interactie tussen omgevingskenmerken en persoonlijke karakteristieken. Individuen in verschillende fases van de levensloop zullen leefbaarheid mogelijk verschillend definiëren, aangezien de behoeften en voorkeuren verschillen tussen jongere en oudere leeftijdsgroepen (Ruth & Franklin, 2014). Dit kan betekenen dat er verschil zit in de beoordeling van de leefbaarheid tussen niet-jongeren en jongeren.

4.2. De sociale omgeving

Om deze vraagstelling te toetsen, is er een hypothese geformuleerd die stelt dat jongeren meer waarde hechten aan sociale elementen van hun leefomgeving dan niet-jongeren. Een grens is getrokken tussen de leeftijden. Aangezien de 'jongeren' zijn gedefinieerd als respondenten met een leeftijd van 35 jaar en jonger, hebben we tussen de 35 en 36 jaar een grens getrokken. Dit is gedaan omdat er anders te weinig respondenten in de categorie jongeren zaten. Vervolgens zijn niet-jongeren gedefinieerd als respondenten met een leeftijd van boven de 36 jaar.

Het idee was om de hypothese te testen met behulp van een One Way ANOVA toets. We gebruiken een One Way ANOVA omdat de antwoordmogelijkheden van blok 1.6 in de enquête een Likertschaal is. Dit is ordinale data maar mag worden geïnterpreteerd als interval data omdat je ervanuit mag gaan dat mensen weten dat het verschil tussen de antwoorden even groot is. Er ontstond echter een probleem bij het gebruiken van deze toets. De data, die voor deze toets moest worden gebruikt, bleek met behulp van de Shapiro-Wilk toets niet normaal verdeeld (Tabel 2). Aangezien de data niet normaal verdeeld is, mag je eigenlijk geen parametrische toets gebruiken zoals de One Way ANOVA. Het beste is om wel een parametrische toets te gebruiken omdat non-parametrische toetsen delen van de beschikbare informatie negeren (Norušis, 2008). Daarnaast zijn non-parametrische toetsen niet zo krachtig als de parametrische toetsen. Vaak zijn veel van de parametrische toetsen robuust genoeg tegen de schending van voorwaarden (Norušis, 2008). Voor de zekerheid is er toch een parametrische én een non-parametrische toets uitgevoerd, namelijk de One Way ANOVA en de Kruskal-Wallis toets. Omdat de resultaten van deze toetsen overeenkwamen (tabel 3), kan worden

aangenomen dat de One Way ANOVA toets robuust genoeg is tegen de schending van de voorwaarde van normaliteit.

Vervolgens hebben we ook nog een Onafhankelijke t-toets uitgevoerd, omdat we willen kijken of de groepen aan elkaar gelijk zijn of niet. Aangezien de groepen onafhankelijk van elkaar zijn en de steekproefomvang groot genoeg is om te compenseren voor de niet normale verdeling voldoen we aan de voorwaarden van de Onafhankelijke t-toets (Norušis, 2008). Omdat het significantieniveau van de Levene's toets 0,434 is neem je aan dat de varianties gelijk zijn. Hieruit blijkt dat het significantie niveau van de Onafhankelijke t-toets 0,380 is.

Normaliteitstoets

	Shapiro-Wilk: Sig.
Aantrekkelijkheid van sociale contacten	,000
Leeftijdsgroepen	,000

Tabel 2: Shapiro-Wilk toets

Significantie niveaus

	Kruskal-Wallis toets: Sig.	One Way ANOVA toets: Sig.	Onafhankelijke t-toets: Sig.
Aantrekkelijkheid van sociale contacten	,376	,380	0,380

Grouping Variable: Age groups

Tabel 3: Kruskal-Wallis toets, One Way ANOVA toets & Onafhankelijke t-toets

Uit tabel 3 blijkt dat we op basis van de steekproef kunnen concluderen dat er met 95% betrouwbaarheid geen significant verschil bestaat tussen de twee leeftijdsgroepen als het gaat over de kwaliteit van de sociale contacten in het Waddengebied. Uit deze steekproef blijkt dat jongeren niet negatiever denken over de sociale leefomgeving en dat de meningen van jongeren en niet-jongeren over de sociale leefomgeving overeenkomen.

4.3. De fysieke omgeving

Vervolgens is onderzocht of jongeren ook anders denken over de fysieke elementen van de leefomgeving. Als afhankelijke data zijn alle variabelen (met uitzondering van de variabele sociale contacten) gekozen die antwoord geven op de vraag hoe aantrekkelijk de inwoners (de kenmerken van) hun woonomgeving vinden. De factor die is gebruikt om groepen te vormen zijn de twee leeftijdsgroepen. De One Way ANOVA is gebruikt omdat er wordt gekeken of er ook verschil zit in de meningen van jongeren en niet-jongeren over de fysieke omgeving en de One Way ANOVA gebruikt kan worden om 2 groepen met elkaar te vergelijken. Uit de Kruskal-Wallis én de One Way ANOVA toets komt het resultaat dat de aantrekkelijkheid van eigen woning, de aantrekkelijkheid van ontmoetingsplaatsen en de aantrekkelijkheid van het reisgemak kust - eiland alle drie significant zijn. Vervolgens hebben we de Onafhankelijke t-toets uitgevoerd en uit deze toets komt hetzelfde resultaat (tabel 4). Aangezien in deze variabelen een significant verschil bestaat tussen de twee leeftijdsgroepen willen we weten wat het verschil is.

Significantie niveaus

	Kruskal-Wallis toets: Sig.	One Way ANOVA toets: Sig.	Onafhankelijke t-toets: Sig.
Aantrekkelijkheid van eigen woning	,008	,019	,028
Aantrekkelijkheid van eigen woning	,002	,001	,003
Aantrekkelijkheid van eigen woning	,005	,011	,011

Grouping Variable: Age groups

Tabel 4: Kruskal-Wallis toets, One Way ANOVA toets & Onafhankelijke t-toets

4.3.1. De eigen woning

Eerst gaan we kijken wat het verschil is tussen de twee groepen wat betreft de aantrekkelijkheid van de eigen woning. Dit gaan we toetsen met behulp van een Mann-Whitney toets. We mogen deze toets gebruiken omdat de variantie van beide groepen gelijk is (Norušis, 2008). Uit de Mann-Whitney toets blijkt dat niet-jongeren positiever zijn dan jongeren over de kwaliteit van de woning. De Mean Rank is hoger voor niet-jongeren, wat betekent dat niet-jongeren positiever zijn over de aantrekkelijkheid van de eigen woning (tabel 5).

	Leeftijdsgroepen	N	Mean Rank
Aantrekkelijkheid van eigen woning	35 jaar en jonger	29	32,81
	36 jaar en ouder	53	46,25
	Total	82	

Tabel 5: Mann-Whitney toets

Met een Crosstab zien we dat er relatief meer jongeren zijn die neutraal of misschien enigszins positief zijn, terwijl een relatief hoog percentage niet-jongeren de kwaliteit van eigen woning positief heeft beoordeeld (tabel 6). Als er wordt gekeken naar de Crosstab van het belang dat mensen hechten aan de woning dan zie je ook dat niet-jongeren relatief gezien meer belang hechten aan de woning dan jongeren (tabel 7).

Aantrekkelijkheid van uw woning

	Valid Percent – 35 en jonger	Valid Percent – ouder dan 35
Valid Positief	24,1	54,7
enigszins positief	55,2	35,8
Neutraal	13,8	5,7
enigszins negatief	0	1,9
Negatief	6,9	1,9
Total	100,0	100,0

Tabel 6: Frequentie tabel aantrekkelijkheid van eigen woning.

Belang van uw woning

	Valid Percent – 35 en jonger	Valid Percent – ouder dan 35
Valid Positief	41,4	58,5
enigszins positief	41,4	37,7
Neutraal	13,8	1,9
enigszins negatief	0,0	1,9
Negatief	3,4	0,0
Total	100,0	100,0

Tabel 7: Frequentie tabel aantrekkelijkheid van eigen woning.

4.3.2. Ontmoetingsplaatsen

Ook bij ontmoetingsplaatsen gaan we de Mann-Whitney toets gebruiken. We mogen deze toets gebruiken omdat we simpelweg willen kijken welke groep grotere waarden heeft. In dit geval hoeft u niet te kijken naar de varianties (Norusis, 2008). Uit de Mann-Whitney toets blijkt dat niet-jongeren positiever zijn dan jongeren over de kwaliteit van ontmoetingsplaatsen. De Mean Rank is hoger voor niet-jongeren, omdat de hoogste rank hoort bij positief, betekent dat dat niet-jongeren positiever zijn over de aantrekkelijkheid van ontmoetingsplaatsen (tabel 8).

	Leeftijdsgroepen	N	Mean Rank
Aantrekkelijkheid	35 jaar en jonger	29	30,97
ontmoetingsplaatsen	36 jaar en ouder	53	47,26
	Total	82	

Tabel 8: Mann-Whitney toets

We mogen dus aannemen dat jongeren minder tevreden zijn over de aantrekkelijkheid van ontmoetingsplaatsen dan niet-jongeren. Er is geen significant verschil gevonden in het belang van de ontmoetingsplaatsen. Beide leeftijdsgroepen beoordelen het belang van ontmoetingsplaatsen dus niet significant anders. Jongeren vinden de ontmoetingsplaatsen die aanwezig zijn in het Waddengebied dus minder aantrekkelijk dan niet-jongeren.

4.3.3 Reisgemak kust – eiland

Om te kijken wat het verschil is in de aantrekkelijkheid van het reisgemak kust – eiland is er ook een Mann-Whitney toets uitgevoerd. Uit de Mann-Whitney toets blijkt dat niet-jongeren positiever zijn dan jongeren over de kwaliteit van het reisgemak kust – eiland (tabel 9).

	Leeftijdsgroepen	N	Mean Rank
Aantrekkelijkheid van het reisgemak kust – eiland	35 jaar en jonger	29	32,17
	36 jaar en ouder	53	46,60
	Total	82	

Tabel 9: Mann-Whitney toets

Met een Crosstab zien we dat jongeren relatief neutraler zijn dan niet-jongeren (tabel 10). Het is niet zo heel gek dat het grootste aandeel van de jongeren bij deze vraag het antwoord neutraal heeft gekozen. Als we namelijk kijken naar het belang dat jongeren hechten aan dit reisgemak dan wordt dit met 20,7% enigszins negatief beoordeeld, dit percentage is bij ouderen 7,5%. Het belang door ouderen wordt als veel positiever gezien (35,8%) dan door jongeren (17,2%). Jongeren beoordelen de aantrekkelijkheid van het reisgemak waarschijnlijk neutraler omdat zij hier minder belang aan hechten.

Aantrekkelijkheid van het reisgemak kust - eiland

	Valid Percent – 35 en jonger	Valid Percent – ouder dan 35
Valid Positief	6,9	26,4
enigszins positief	41,4	50,9
Neutraal	44,8	17,0
enigszins negatief	3,4	3,8
Negatief	3,4	1,9
Total	100,0	100,0

Tabel 10: Frequentie tabel aantrekkelijkheid reisgemak kust – eiland.

4.4. Opleidingsniveau

Om te kijken of er ook verschil zit in de beoordeling van leefbaarheid tussen opleidingsniveaus zijn de opleidingen gecategoriseerd in vier groepen, namelijk: geen vervolgopleiding, MBO, HBO en WO. De leeftijden boven de 35 hebben we eruit gegooid zodat er nu alleen nog maar wordt getoetst met 'jongeren'. Er is dit keer geen One Way ANOVA uitgevoerd omdat er 29 cases zijn en dit is te weinig om een parametrische toets op uit te voeren. We gebruiken dus gewoon de Kruskal-Wallis toets.

Het resultaat van deze toets is dat er geen significant verschil bestaat tussen het opleidingsniveau van jongeren als we kijken naar leefbaarheid (alle kenmerken die beoordeeld zijn op

aantrekkelijkheid). Echter door het lage aantal respons is het lastig om in dit onderzoek betrouwbare uitspraken te doen over een verschil in mening door het opleidingsniveau van jongeren. Als namelijk het opleidingsniveau voor alle leeftijden wordt getoetst met een Kruskal-Wallis, dan blijkt dat de aantrekkelijkheid van landschap en natuur significant verschilt tussen de onderwijsniveaus. Dit geldt ook voor de sportfaciliteiten, de kwaliteit van leegstand en de kwaliteit van woningen (anders dan de eigen woning). Door middel van een Posthoc test, proberen we erachter te komen wáár dit verschil zit. Hiervoor is een Bonferroni toets gebruikt. Uit de Bonferroni toets komt het resultaat dat er een significant verschil zit tussen de meningen van WO'ers en MBO'ers als het gaat om de aantrekkelijkheid van sportfaciliteiten (tabel 11). WO'ers beoordelen de aantrekkelijkheid van sportfaciliteiten negatiever. Uit de Bonferroni toets komt verder dat er geen significant verschil is tussen het opleidingsniveau als we kijken naar de kwaliteit van woningen (anders dan de eigen woning) en ook niet voor de aantrekkelijkheid van landschap en natuur. Bij leegstand is er een significant verschil tussen MBO'ers en HBO'ers als we kijken naar aantrekkelijkheid van leegstand. HBO'ers beoordelen de kwaliteit van leegstand negatiever. De volledige tabel van de Bonferroni toets kan worden gevonden in de bijlage.

Dependent Variable	Bonferroni toets		Multiple Comparisons		
	(I) education	(J) education	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Aantrekkelijkheid van leegstand	MBO	HBO	-,994*	,367	,050
Aantrekkelijkheid sportfaciliteiten	MBO	WO	-,904*	,333	,049

Tabel 11: Bonferroni toets

4.5. Verschil tussen de landen in het Waddengebied

Eerst is een nieuwe variabele aangemaakt die drie categorieën bevat, namelijk: Deens, Duits en Nederlands. In de dataset zitten namelijk sommige respondenten die de enquête in het Engels hebben beantwoord maar deze blijken uit Denemarken te komen. Vervolgens is weer alleen gefocust op 'jongeren'. Om te kijken of de variabele 'landen' normaal verdeeld is, is de Shapiro-Wilk toets gebruikt. Omdat hier een significant verschil uitkomt, blijkt dat deze variabele niet normaal verdeeld is (tabel 12).

Normaliteitstoets

	Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.
Landen	,638	29	,000

Tabel 12: Shapiro-Wilk

Omdat deze variabele niet normaal verdeeld is én er weinig cases zijn doordat er alleen op jongeren wordt gefocust, wordt er een non-parametrische toets gebruikt. Om te kijken of er ook verschil in leefbaarheid zit tussen de landen, wordt er een Mann-Whitney toets gebruikt. Met deze toets vergelijken we de kenmerken tussen Nederland en Duitsland, tussen Nederland en Denemarken en tussen Duitsland en Denemarken.

Tussen de meningen van Duitse en Nederlandse jongeren en tussen de meningen van Deense en Duitse jongeren bestaat er geen significant verschil als het gaat om leefbaarheid. Uit de vergelijking tussen Nederland en Denemarken resulteert een significant verschil in de aantrekkelijkheid van mogelijkheden tot werk (tabel 13). De Mean Rank van Denemarken is hoger, wat betekent dat Deense jongeren dit positiever beoordelen (tabel 14). Ondanks de resultaten uit de Mann-Whitney toets is het significante verschil tussen de twee landen geen betrouwbaar resultaat is. Dit komt omdat van de 29 cases maar 2 uit Denemarken komen en deze twee respondent hebben beiden de aantrekkelijkheid van de mogelijkheden tot werk positief beoordeeld. Aangezien de antwoorden van Nederlandse respondenten variëren, resulteert dit in een significant verschil.

Significantie niveau

	Mann-Whitney toets: Sig.
Aantrekkelijkheid van de mogelijkheden tot werk	,035

Grouping Variable: Denemarken en Nederland.

Tabel 13: Mann-Whitney toets.

	Landen	N	Mean Rank
Aantrekkelijkheid van het reisgemak kust – eiland	Denemarken	2	20,50
	Nederland	20	10,60
	Total	82	

Tabel 14: Mann-Whitney toets

5. Conclusie

5.1. Conclusie

De gemeenten in het Waddengebied zien het aantal jongeren in hun gemeenten slinken (CBS, 2014), waardoor de kans bestaat dat de sociale omgeving, namelijk sociale contacten, en de fysieke omgeving, namelijk voorzieningen, voor jongeren afnemen. Het gevolg is dat de leefbaarheid in het Waddengebied kan worden aangetast. Uit de resultaten van dit onderzoek is gebleken dat jongeren de leefbaarheid van het Waddengebied niet anders beoordelen dan niet-jongeren. Hieruit kunnen we concluderen dat ontgroening geen duidelijk effect heeft op de leefbaarheid van jongeren.

Jongeren en niet-jongeren beoordelen de sociale omgeving niet verschillend. Dit kan in de vastelandsgemeenten komen door een toegenomen mobiliteit waardoor jongeren voor sociale contacten niet per se aangewezen zijn op hun eigen gemeenten (Gardenier et al., 2011). Bij de jongeren op de Waddeneilanden kan dit komen door de kleine gemeenschap en de betrokkenheid op de eilanden. Dit geeft het gevoel dat ze altijd bij iemand terecht kunnen (Partoer, 2014).

De meningen over bepaalde aspecten van de fysieke omgeving komen niet overeen. Jongeren zijn minder tevreden over het reisgemak kust – eiland. Een respondent uit het onderzoek van Partoer (2014) hoefde maar één dag per week naar school (op maandag), maar moest daarvoor op zondag al van Vlieland vertrekken en was dan op dinsdag weer thuis. De meningen verschilden ook over de aantrekkelijkheid van de eigen woning, maar uit de resultaten bleek dat jongeren hier ook minder belang aan hechtten waardoor de kans bestaat dat ze neutraler reageren op de aantrekkelijkheid van een eigen woning. Tot slot beoordelen jongeren de aantrekkelijkheid van ontmoetingsplaatsen negatiever dan niet-jongeren. Dit komt overeen met voorgaand onderzoek naar plattelandsgebieden. Jongeren missen bijvoorbeeld uitgaansmogelijkheden, die dienen als een belangrijke sociale functie (Simon et al., 2007).

Aan de hand van de resultaten kan er niet worden aangetoond dat er een duidelijk verschil bestaat tussen de meningen van jongeren over de leefbaarheid in het Waddengebied en de mening van niet-jongeren. Een groot deel van de aspecten wordt soortgelijk beoordeeld. Dit kan komen doordat respondenten geen sterke mening hebben over deze aspecten of simpelweg omdat de meningen overeenkomen.

Ondanks de verwachting dat hoogopgeleide jongeren de leefbaarheid van het Waddengebied minder positief zullen beoordelen door een gebrek aan opleidingsmogelijkheden en werk, resulteerde uit dit onderzoek dat er geen verschil bestaat in de beoordeling van leefbaarheid tussen opleidingsniveaus van jongeren. Dit spreekt bestaande literatuur tegen waaruit bleek dat aanstaande studenten naar stedelijke gebieden trekken omdat bepaalde onderwijsniveaus niet worden aangeboden in omliggende gebieden (Venhorst, 2012).

Verder kunnen we concluderen dat op basis van dit onderzoek niet mag worden verondersteld dat er verschil bestaat in de beoordeling van leefbaarheid tussen de drie landen. Uit het onderzoek bleek dat Deense jongeren positiever zijn over de mogelijkheden tot werk dan Nederlandse jongeren. Dit resultaat was echter niet betrouwbaar omdat slechts twee respondenten uit Denemarken kwamen. In dit onderzoek kunnen we dus geen uitspraken doen over het verschil in leefbaarheid van jongeren tussen de verschillende landen in het Waddengebied.

5.2. Aanbevelingen

Voor toekomstig onderzoek is het verkrijgen van meer respondenten nodig. Omdat er weinig jongeren reageerden op de enquête, was het bijvoorbeeld niet mogelijk om de Waddeneilanden met elkaar te vergelijken. Er kon niet worden getoetst of er tussen de Waddeneilanden nog anders werd gereageerd door de jongeren. Indien dit zo was, kon er worden gekeken waar dit aan zou liggen. Bovendien zouden de resultaten bij meer respons betrouwbaarder zijn geweest.

6. Literatuurlijst:

- Beige, S. & Axhausen, K. W. (2012). Interdependencies between turning points in life and long-term mobility decisions. *Transportation*, 39, 857 – 872.
- Bjarnason, T. & Thorlindsson, T. (2006). Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities. *Journal of Rural Studies*, 22(3), 290 – 300.
- Boer, M. de, Feyter, J. de & Suurmond, J. (1992) "Jongeren moeten hier zelf de toekomst maken": een onderzoek naar de leefbaarheid op het Gelderse platteland, gehouden onder plattelandsjongeren. Wageningen: Wetenschapswinkel.
- Boer, W. Th. de & Smit, M. P. de (2003). *Van Dale pocketwoordenboek Nederlands*. Derde druk. Utrecht – Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Butter, F. A. G. den & Sleebos, J. (2003). De ontgroening van Europa. *Economische Statistische Berichten*, 88, 356 – 358.
- CBS (2014). Bevolking; geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en regio, 1 januari. Geraadpleegd op 29-05-2015 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=03759ned&D1=0-2&D2=129-132&D3=0-4&D4=25-26&VW=T>. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Daams, M. N. & Sijtsma, F. J. (2013). Planting the SEED: Towards a spatial economic ecological database for a shared understanding of the Dutch Wadden area. *Journal of Sea Research*, 82, 153 – 164.
- Dam, F. van, Groot, C. de, Jong, A. de & Ritsema van Eck, J. (2013). *Demografische ontwikkelingen 2010-2040. Ruimtelijke effecten en regionale diversiteit*. Publicatienummer: 1044. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).
- Dam, F. van, Verwest, F. & Groot, C. de (2008). De ruimtelijke gevolgen van demografische krimp. *B en M: beleid en maatschappij*, 35(4), 322 – 329.
- Dorst, M. J. van (2005). Physical conditions for social interaction in the home environment. *Doing, thinking, feeling home: The mental geography of residential environments*, 1 – 7.
- Gardenier, J. D., Nanninga, M., Rijn, H. van & Weijer, A. (2011). *Leven in de leegte. Rapport Bedreigd bestaan*. Groningen: CAB.
- Geist, C. & McManus, P. A. (2008). Geographical Mobility over the Life Course: Motivations and Implications. *Population, Space and Place*, 14, 283 – 303.
- Haartsen, T. & Venhorst, V. (2010). PLANNING FOR DECLINE: ANTICIPATING ON POPULATION DECLINE IN THE NETHERLANDS. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(2), 218-227.
- Hagerty, M. R. (1997). Unifying livability and comparison theory: Cross-national time-series analysis of life-satisfaction. *Social Indicators Research*, 47(3), 343-356.
- Holloway, L. & Hubbard, P. (2001). *People and Place. The extraordinary geographies of everyday life*. Harlow: Pearson Education Limited.

- Hospers, G. J. & Reverda, N. (2015). *Managing Population Decline in Europe's Urban and Rural Areas*. Heidelberg/New York/Dordrecht/London: Springer.
- Latten, J., Das, M. & Chkalova, K. (2008). *De stad Groningen als roltrap van Noord-Nederland*. Bevolkingstrends 2008-2, Voorburg/Heerlen: CBS.
- Leidelmeijer, K. & Kamp, I. van (2003). *Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid, Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Rapport 630950002. Bilthoven: RIVM.
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Rossum, F. van, Woerkens, C. van & Schulenberg, R. (2011). *Leefbaarheid in krimpgebieden. Een verkenning van de relatie tussen bevolkingskrimp en leefbaarheid*. Rapportnummer: P19700. Amsterdam: RIGO Research en Advies BV.
- Massey, D. (1994). *Space, Place, and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McLafferty, S. L. (2010). Conducting Questionnaire Surveys. In N. Clifford & S. French & G. Valentine (Red.), *Key Methods in Geography* (pp. 77 – 88). 2^e Editie. London: SAGE Publications.
- Norušis, M. J. (2008). *SPSS 16.0 Guide to Data Analysis*. NJ: Prentice Hall.
- Pacione, M. (1990). Urban liveability: a review. *Urban Geography*, 11 (1), 1–30.
- Pandey, R. U., Garg, Y. K. & Bharat, A. (2013). Understanding qualitative conceptions of livability: An Indian perspective. *International Journal of Research in Engineering and Technology*, 12(2), 374 – 380.
- Partoer (2012). *Bevolkingsontwikkeling Friese jeugd*. Leeuwarden: Partoer, Fries bureau voor sociaal economische vraagstukken.
- Partoer (2013). *Sociaal economische analyse en best practices van Nederlandse, Duitse en Deense Waddeneilanden*. Leeuwarden: Partoer, Fries bureau voor sociaal economische vraagstukken.
- Partoer (2014). *Het geluid van jongvolwassenen van de Friese Waddeneilanden. Een onderzoek naar sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van het wonen op de Friese Waddeneilanden*. Leeuwarden: Partoer, Fries bureau voor sociaal economische vraagstukken.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018*. Rapport 2013/11. Maastricht: Maastricht University.
- Ruth, M. & Franklin, R. S. (2014). Livability for all? Conceptual limits and practical implications. *Applied Geography*, 49, 18 – 23.
- Sijtsma, F. J., Broersma, L., Daams, M. N., Mehnen, N., Oostra, M. & Sietses, A. M. (2014). *A Socio-Economic Analysis of the International Wadden Area*. Rapport 345. Groningen: University of Groningen/ WaLTER.
- Sijtsma, F. J. & Werner, G. J. (2008). *Recreatie en toerisme in het Waddengebied. Toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden en hun effecten op economie, duurzaamheid en identiteit*. Rapport: 2008/05. Leeuwarden: Raad voor de Wadden.

- Sikma, P. (2011). *Een leefbare omgeving voor ouderen. Over de eigenschappen van een leefbare omgeving voor ouderen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Simon, C., Vermeij, L. & Steenbekkers, A. (2007). *Het beste van twee werelden: Plattelanders over hun leven op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Thissen, F., Droogleever Fortuijn, J., Strijker, D. & Haartsen, T. (2010). Migration intentions of rural youth in the Westhoek, Flanders, Belgium and the Veenkoloniën, The Netherlands. *Journal of Rural Studies*, 26(4), 428 – 436.
- Trell, E. M., Hoven, B. van & Huigen, P. P. P. (2012). 'It is good to live in Järva-Jaani but we can not stay here': Youth and Belonging in Rural Estonia. *Journal of Rural Studies*, 28(2), 139 - 148.
- Venhorst, V. (2012). *Smart move? The spatial mobility of higher education: the spatial mobility of higher education graduates*. PhD Thesis. Groningen: University of Groningen.
- Venhorst, V., Koster, S., Delfmann, H. S., Dijk, J. van & Pellenbarg, P. (2011). *Steden en kennisinstellingen*. Den Haag: Nicis Institute.
- Weeks, J. R. (2012). *An introduction to population*. 11th Edition. Wadsworth: Cengage Learning.
- Werf, M. van der (2011). *Leefbaarheid jongeren Noord-Groningen. Een onderzoek naar vertrekgenueidheid en waardenoriëntaties*. Groningen: CAB.

7. Bijlagen

Bijlage 1 - Reflectie

Tijdens het schrijven van deze thesis moesten een aantal obstakels worden overwonnen. Het grootste probleem ontstond tijdens het verzamelen van de data. Ondanks dat er 3000 flyers huis aan huis verspreid zijn, resulteerde dit slechts in 28 respons. Dit is door benaderingen via Facebook en berichten naar organisaties via de mail wat opgehaald. Toch viel het aantal reacties op de flyer bijzonder tegen. Het kan zijn dat mensen onze flyer gewoonweg zagen als reclame en er geen aandacht aan besteed hebben. Wat wellicht ook mogelijk is, is dat mensen de enquête wel hebben opgestart maar hem simpelweg gewoon te lang vonden. Mensen zijn vaak wel bereid om een enquête in te vullen zolang deze niet te veel tijd in beslag neemt. Met zo'n lange enquête kun je mensen bijvoorbeeld ook niet op straat benaderen. Je kunt niet verwachten dat mensen op straat een enquête van een kwartier invullen. Indien er meer respons was binnen gehaald, was het makkelijker geweest om bepaalde toetsen uit te voeren zoals de Chi square toets. Bij deze toets mag namelijk niet meer dan 20% van de cellen minder dan 5 zijn. Aangezien er weinig respons binnen was gekomen uit Denemarken was het gebruiken van deze toets al bijna onhaalbaar. Een ander probleem waar tegen aan is gelopen was het analyseren van de data. Wij kregen de data van Peter van Kampen terug in een dataset die vrij rommelig was. Eén persoon uit onze groep heeft de dataset zo bewerkt dat het duidelijker werd. Echter, met veel begrip, het bewerken van de dataset nam een aantal dagen in beslag waardoor de planning weer wat moest uitwijken. Daarnaast was het af en toe moeilijk om een juiste toets te vinden. Veel parametrische toetsen mochten niet gebruikt worden omdat we te weinig data hadden en de variabelen die we hadden waren vaak niet normaal verdeeld. Dit was ook jammer omdat je in dit geval geen regressie analyse mocht uitvoeren, wat toch weer een heel ander resultaat geeft dan een One Way ANOVA of Kruskal-Wallis. Bij een regressie analyse wordt het resultaat namelijk niet zo gestuurd door de afhankelijke variabele. De voornaamste reden van deze problemen in de data analyse is dat er gewoon te weinig respons binnen is gehaald.

Al met al vond ik het schrijven van deze thesis een behoorlijke uitdaging maar ik heb er ook veel van geleerd wat ik zal gebruiken bij een volgend onderzoek.

Bijlage 2 – Enquête Nederlandse printversie

Enquete leefbaarheid van het Waddengebied

Deze leefbaarheidsmonitor heeft drie onderdelen van elk ongeveer 5 minuten.

Bij het invullen van deze enquête maakt u kans op één van de Amazon gift vouchers ter waarde van €50,-

Als u kans wilt maken op een van de bonnen of op de hoogte gehouden wilt worden van de resultaten, vul dan hier uw emailadres in aan het einde van deze enquête.

Wat is uw postcode

.....

Deel 1: aantrekkelijkheid van de leefomgeving

1. Leefomgeving

1.1 Wat maakt het leven voor u hier aantrekkelijk?

Kunt u in uw eigen woorden aangeven waarom u hier graag woont?

1.2 Hoe aantrekkelijk vindt u ...? (1 = extreem onaantrekkelijk, 10 = perfect)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Uw Straat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw buurt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw woonplaats	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De Waddeneilanden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De Waddenkust	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1.3 In welke mate zou u uw leefomgeving aanraden aan vrienden/familie/collega's? (1= zeer onwaarschijnlijk, 10 = zeer waarschijnlijk)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1.4 Ik verwacht dat ik in ieder geval de komende vijf jaar in mijn woonplaats kan blijven wonen. (1= zeer onwaarschijnlijk, 10 = zeer waarschijnlijk)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Waarom wel / niet :

1.5 Beoordeel de volgende stellingen over het Waddengebied

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens
Het Waddengebied is een deel van mij	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me thuis in het Waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mis het Waddengebied als ik er niet ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil blijven wonen in het Waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐
Het Waddengebied is onvervangbaar	☐	☐	☐	☐	☐
In het Waddengebied kan ik de dingen doen die ik het liefste doe	☐	☐	☐	☐	☐

KENMERKEN VAN UW WOONOMGEVING

1.6 Elementen: Waardeer de aantrekkelijkheid van uw woonomgeving op basis van de volgende criteria, alsmede het belang van de criteria.

Wonen (aantrekkelijkheid)						Wonen (belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Uw woning						Uw woning					
Woonkosten						Woonkosten					
Leegstand						Leegstand					
Kwaliteit van de woningen (anders dan uw eigen)						Kwaliteit van de woningen (anders dan uw eigen)					
Openbare Ruimte (aantrekkelijkheid)						Openbare ruimte (Belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Landschap en natuur						Landschap en natuur					
Openbare parken en groen						Openbare parken en groen					
Straten en wegen						Straten en wegen					
Straatmeubilair						Straatmeubilair					
Parkeervoorzieningen						Parkeervoorzieningen					
Voorzieningen (aantrekkelijkheid)						Voorzieningen (belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Mogelijkheid tot werk						Mogelijkheid tot werk					
Winkels in uw woonomgeving						Winkels in uw woonomgeving					
Ontmoetingsplaatsen						Ontmoetingsplaatsen					
Sociale contacten						Sociale contacten					
Uitgaansvoorzieningen						Uitgaansvoorzieningen					
Sportfaciliteiten						Sportfaciliteiten					
Faciliteiten voor jongeren						Faciliteiten voor jongeren					
Faciliteiten voor senioren						Faciliteiten voor senioren					
Gezondheidsvoorzieningen						Gezondheidsvoorzieningen					
Onderwijsvoorzieningen						Onderwijsvoorzieningen					
Kinderopvang						Kinderopvang					
Bereikbaarheid (aantrekkelijkheid)						Bereikbaarheid (belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Openbaar vervoer						Openbaar vervoer					
Reisgemak kust – eiland						Reisgemak kust - eiland					
Kosten reis kust – eiland						Kosten reis kust - eiland					
Reistijd kust – eiland (retour)						Reistijd kust – eiland (retour)					

1.8 Wat zijn naar uw idee de veranderingen de afgelopen 5 jaar in uw omgeving wat betreft de aanwezigheid van uw voornaamste dagelijkse voorzieningen

	Toename	Geen veranderingen	Afname

De aanwezigheid van uw
voornaamste dagelijkse
voorzieningen

Evt toelichting.....

2.1 DAGELIJKSE ACTIVITEITEN

2.1.1 Wat zijn één of twee van de meest belangrijke plekken die je op een dagelijkse basis bezoekt en wat doe je op die plaatsen?

Noem deze activiteit.

- werk
- leren en studeren
- winkelen
- sport en vrije tijd
- vrienden en familie bezoeken
- iets anders, namelijk:.....

2.1.2 In welke plaats vindt deze activiteit plaats

.....

2.1.3 Hoe komt u daar? Welke wijze van transport gebruikt u?(meerdere antwoorden mogelijk)

- te voet
- met de fiets
- met de motor
- met de auto (als chauffeur)
- met de auto (als passagier)
- met de bus
- met de trein
- met de taxi
- met de boot/veerboot
- Anders, namelijk:.....

2.1.4 Wat vindt u van de reistijd?

(1=zeer problematisch, 5=helemaal niet problematisch)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

2.2 WEEKEND

Wat is in het weekend (vrije tijd) Wat zijn in het weekend of in uw vrije tijd één of twee van de meest belangrijke plekken die u bezoekt en wat doet u op die plaatsen?

2.2.1 Noem deze activiteit.

- wandelen
- sport
- culturele activiteiten/events (bioscoop, theater, concerten...)
- boodschappen
- winkelen
- kerk
- naar een café of een restaurant
- activiteiten met vrienden of familie
- werken in je eigen tuin
- relaxen (thuis)
- anders, namelijk:.....

2.2.1 In welke plaats vindt deze activiteit plaats?

.....

2.2.2 Hoe komt u daar? Welke wijze van transport gebruikt u? (meerdere antwoorden mogelijk)

- te voet
- met de fiets
- met de motor

- met de auto (als chauffeur)
- met de auto (als passagier)
- met de bus
- met de trein
- met de taxi
- met de boot/veerboot
- anders, namelijk:.....

2.2.3 Wat vindt u van de reistijd?

(1=zeer problematisch, 5=helemaal niet problematisch)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

3.1 Stellingen:

Ontwikkeling toerisme, tweede woningen en bereikbaarheid

Beoordeel de volgende stellingen

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Toerisme						
Toerisme maakt goederen en diensten duurder.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme zorgt voor betere voorzieningen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme zorgt voor overlast.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme is belangrijk voor de werkgelegenheid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme versterkt onze culturele identiteit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb persoonlijk belang bij de aanwezigheid van toerisme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik steun de ontwikkeling van toerisme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen						
Tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen dragen bij aan lokale werkgelegenheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen stimuleren gemeenschapsgevoel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen zorgen voor politieke spanningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen veroorzaken meer verstedelijking (meer verkeer, asfalt, bebouwing en minder groen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen leiden tot meer duurzaamheid in de leefomgeving	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reistijd kust-eilanden						
De bereikbaarheid tussen kust en eiland(en) moet verbeterd worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe zou de bereikbaarheid verbeterd kunnen worden					

3.3 Windenergie

	Negatief	Neutraal	Positief
Hoe staat u tegenover windenergie	☐	☐	☐

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Zeer tevreden	Niet van toepassing
Hoe tevreden bent u met de volgende aspecten omtrent de (mogelijke) aanleg van windmolenparken in het waddengebied?						
Informatieverstrekking over de (mogelijke) komst van windmolenparken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De mogelijkheid tot inspraak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wat er wordt gedaan met de resultaten van (eventuele) inspraak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De algemene aanpak van windmolenparkprojecten door de overheid in het waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eventuele Toelichting:						

Beoordeel de volgende stellingen over toerisme in uw gemeenschap:

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Werelderfgoed						
Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed stond ik positief tegenover deze status.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed zijn de gevolgen van deze status voor mij, als inwoner van het gebied, goed gecommuniceerd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar beperkingen van de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:						
De benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed biedt mij kansen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:						
Door de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed is het Waddengebied als leefomgeving positief veranderd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:						
	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	
Vraag						
De unieke natuur van het waddengebied wordt vaak gebruikt als 'merk' om belangstellenden te trekken naar het gebied. Denk hier bijvoorbeeld aan de eilanden die omschreven worden als rustoorden met grenzeloze luchten waar je zehonden kunt spotten.						
Ik zie dit beeld terug in mijn dagelijkse leefomgeving	☐	☐	☐	☐	☐	
Toelichting (eventueel):					

Algemene informatie over de respondent

4.1 Leeftijd:

4.2 Hoogst genoten onderwijs

- Basisschool
- VMBO
- HAVO
- VWO
- MBO
- HBO
- WO
- Anders namelijk.... *Open antwoord optie*

Geslacht:

- man
- vrouw

Huishouden

- 1 of 2 volwassenen, geen kinderen
- 1 of 2 volwassenen met 1 kind. Leeftijd van uw kind:
- 1 of 2 volwassenen met 2 of meer kinderen thuis. Leeftijd van uw kinderen:
- Overige.

Hoe lang woont u al in het Waddengebied? In totaal jaar.

In welke sector bent u (evt) werkzaam?

- Niet werkzaam
- Agricultuursector
- Energiesector
- Milieu/natuur organisatie sector
- Toerismesector
- Visserijsector
- Andere sector

U bent bijna klaar. Graag willen we u bedanken voor het invullen van deze vragenlijst. Wilt u ook een email ontvangen met een link naar de resultaten van de vragenlijst?

E-mail adres:

.....

Mogen wij u eventueel nog eens benaderen voor vragen over leefbaarheid?

Ja/nee

Opmerkingen/suggesties

.....

Als u uw kansen tot het winnen van... wilt verdubbelen, vul dan twee emailadressen in van mensen uit het Waddengebied die u kent. Als zij deze vragenlijst ook invullen maakt u dubbel zoveel kans op het winnen van de prijs!

Email adres 1 :

Email adres 2 :

Bijlage 3 – Bonferroni toets

De tabel van de Bonferroni toets die gebruikt is om te onderzoeken of jongeren leefbaarheid ook verschillend beoordelen als gevolg van hun opleidingsniveau.

Multiple Comparisons

Bonferroni

Dependent Variable	(I) code_edu	(J) code_edu	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
						Lower Bound	Upper Bound	
Wonen (aantrekkelijkheid) leegstand	Geen	MBO	,973	,446	,193	-,23	2,18	
		Vervolgopleiding	-,021	,354	1,000	-,98	,94	
		WO	,347	,365	1,000	-,64	1,33	
	MBO	Geen	Vervolgopleiding	-,973	,446	,193	-2,18	,23
			HBO	-,994*	,367	,050	-1,99	,00
		WO	HBO	-,626	,378	,609	-1,65	,40
			Geen	,021	,354	1,000	-,94	,98
	HBO	Geen	Vervolgopleiding	,021	,354	1,000	-,94	,98
			MBO	,994*	,367	,050	,00	1,99
		WO	MBO	,368	,263	,993	-,34	1,08
			Geen	-,347	,365	1,000	-1,33	,64
	Wonen (aantrekkelijkheid) kwaliteit van de woningen (anders dan uw eigen)	Geen	MBO	,000	,371	1,000	-1,01	1,01
Vervolgopleiding			-,412	,295	,998	-1,21	,39	
WO			-,815	,304	,054	-1,64	,01	
MBO		Geen	Vervolgopleiding	,000	,371	1,000	-1,01	1,01
			HBO	-,412	,306	1,000	-1,24	,42
		WO	HBO	-,815	,315	,069	-1,67	,04
			Geen	,412	,295	,998	-,39	1,21
HBO		Geen	Vervolgopleiding	,412	,295	,998	-,39	1,21
	MBO		,412	,306	1,000	-,42	1,24	
	WO	MBO	-,403	,219	,417	-1,00	,19	
		Geen	,815	,304	,054	-,01	1,64	
WO	Geen	Vervolgopleiding	,815	,304	,054	-,01	1,64	
		MBO	,815	,315	,069	-,04	1,67	
	HBO	MBO	,403	,219	,417	-,19	1,00	
		Geen	,815	,304	,054	-,01	1,64	

Openbare ruimte (aantrekkelijkheid) landschap en natuur	Geen	MBO	- ,227	,326	1,000	-1,11	,65	
	Vervolgopleiding	HBO	- ,110	,259	1,000	- ,81	,59	
		WO	- ,616	,267	,141	-1,34	,11	
		MBO	Geen	,227	,326	1,000	- ,65	1,11
	MBO	Vervolgopleiding	HBO	,118	,268	1,000	- ,61	,84
		WO	- ,389	,276	,977	-1,14	,36	
		HBO	Geen	,110	,259	1,000	- ,59	,81
	HBO	Vervolgopleiding	MBO	- ,118	,268	1,000	- ,84	,61
		WO	- ,507	,192	,061	-1,03	,01	
		WO	Geen	,616	,267	,141	- ,11	1,34
	WO	Vervolgopleiding	MBO	,389	,276	,977	- ,36	1,14
		HBO	,507	,192	,061	- ,01	1,03	
Voorzieningen (aantrekkelijkheid) sportfaciliteiten		Geen	MBO	,382	,393	1,000	- ,68	1,45
Vervolgopleiding	HBO	- ,230	,312	1,000	-1,07	,61		
	WO	- ,522	,322	,653	-1,39	,35		
	MBO	Geen	- ,382	,393	1,000	-1,45	,68	
MBO	Vervolgopleiding	HBO	- ,612	,324	,374	-1,49	,26	
	WO	- ,904*	,333	,049	-1,81	,00		
	HBO	Geen	,230	,312	1,000	- ,61	1,07	
HBO	Vervolgopleiding	MBO	,612	,324	,374	- ,26	1,49	
	WO	- ,292	,232	1,000	- ,92	,34		
	WO	Geen	,522	,322	,653	- ,35	1,39	
WO	Vervolgopleiding	MBO	,904*	,333	,049	,00	1,81	
	HBO	,292	,232	1,000	- ,34	,92		

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.